

ВІДГУК

офіційного опонента доктора економічних наук, професора
МОНАСТИРСЬКОГО Григорія

на дисертацію **СКРИПНИК Олени** на тему:

«Управління енергетичним розвитком територіальних громад»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії за
спеціальністю 073 - Менеджмент

Актуальність теми дослідження. Проблема енергетичного розвитку територіальних громад є сьогодні надзвичайно актуальною. В умовах реалізації реформи з децентралізації громади стають все більш самоврядними, що ставить за необхідне вирішення питання самостійного забезпечення енергетичних потреб громад. Враховуючи умови, викликані анексією та окупацією Росією частини території України, де видобувались викопні енергетичні ресурси, монополізацію енергетичної сфери великими енергохолдингами, зношеність енергетичної інфраструктури, перед територіальними громадами стоїть завдання зміни структури джерел витрачання енергії з традиційних на альтернативні, що забезпечить не лише енергетичну ефективність використання, а й енергетичну достатність, дасть можливість отримати громадою енергетичну незалежність, а за правильно проведеного стратегічного планування – ще й отримувати прибуток.

Територіальні громади сьогодні є повноцінними гравцями енергетичного ринку, адже мають право на абсолютну автономію в питаннях забезпечення власних потреб в енергетичних ресурсах. Розуміння вичерпності традиційних джерел енергії та їхнього негативного впливу на довкілля робить актуальним переорієнтацію на відновлювальні джерела, забезпечуючи тим самим «енергетичний прорив».

Безумовно, це ставить перед територіальними громадами нові економічні, соціальні, екологічні та технологічні виклики, але водночас відкриває нові можливості для пошуку та впровадження інноваційних розробок у сфері видобутку, переробки викопних видів палива, виробництва,

ОТРИМАНО СНАУ
28.06.2019 р. 12.21

трансформації, постачання і споживання енергії, що зумовлює потребу в формуванні нової стратегії управління власним енергетичним розвитком.

Вказане обумовлює високий ступінь актуальності та своєчасності вибору теми дисертації Олени СКРИПНИК.

Зв'язок дисертації з науковими програмами, планами та темами.

Дисертацію виконано відповідно до напрямків науково-дослідної роботи кафедри менеджменту Сумського національного аграрного університету: «Розвиток менеджменту у контексті міжнародних інтеграційних процесів» 2019-2023 (номер державної реєстрації 0119U001336), у рамках якої автором досліджено основні тенденції, проведено рейтингування територіальних громад за показником енергетичного розвитку.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність та новизна. Наукові положення, висновки і рекомендації, отримані за результатами дослідження є достатньо обґрунтованими та достовірними.

Дисертація характеризується чітким дотриманням структурно-логічної схеми дослідження, відповідністю наукових результатів та винесених на захист положень наукової новизни поставленій меті та конкретизованим завданням дослідження. Дисертантом використана достатня кількість інформаційних джерел з відкритих баз, нормативно-правової літератури, статистичних та аналітичних матеріалів. Результати дослідження та авторські рекомендації пройшли практичну апробацію, що підтверджується відповідними документами.

Вказане є свідченням належного рівня обґрунтованості та достовірності результатів наукового пошуку, висновків та пропозицій.

Наукова новизна положень, висновків та пропозицій дисертаційної роботи. Основні положення і результати дисертаційного дослідження

оприлюднені автором на конференціях, семінарах, нарадах, серед яких найбільш важливими були Міжнародна науково-практична конференція «Модернізація економіки: сучасні реалії, прогнозні сценарії та перспективи розвитку» (Херсонський національний технічний університет, 28 квітня 2020 р.); Міжнародна науково-практична конференція молодих учених, аспірантів та студентів СНАУ (м. Суми, 23-24 квітня 2020 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми енергоефективності та автоматизації в промисловості та сільському господарстві (11-12 листопада 2020 р., м. Кропивницький); Міжнародна науково-практична конференція «Розвиток світової економіки в умовах глобалізації» (16 вересня 2020 р., м. Ірпінь); Міжнародна науково-практична конференція викладачів, аспірантів та студентів Сумського НАУ (19-23 квітня 2021 р., Суми); Міжнародна науково-практична конференція «Теоретичні та практичні засади забезпечення сталого агровиробництва та соціально-економічного розвитку сільських територій в умовах інноваційної економіки» (Харківський національний аграрний університет, 20 травня 2021 р.).

Найбільш вагомими результатами, що характеризуються новизною та розкривають глибину, складність, масштабність, повноту та сутність дисертаційного дослідження, є наступні положення, трактування та ідеї:

- вперше запропоновано системну концепцію енергетичного розвитку територіальних громад в умовах децентралізації («4Е» модель), де в якості складових автором пропонується розглядати енергозбереження, енергодостатність, енергонезалежність та енергетичний патріотизм, а ключовим критерієм розвитку вважати енергоефективність (пп.3.2);

- удосконалено організаційно-економічні підходи до активізації підприємницької ініціативи шляхом реалізації проектів створення об'єктів енергетичної інфраструктури на умовах кооперації в тріаді соціо-економіко-екологічного розвитку територіальних громад (пп.3.3);

- удосконалено методичний підхід до визначення рейтингу розвитку територіальних громад в розрізі областей, де на відміну від

існуючих підходів, оцінка стану проводиться також за показниками енергоефективності. Такий підхід дозволяє розділити головні чинники, що визначають енергоспоживання: економічну діяльність, структуру економіки й енергоємність виробництва, що дає змогу отримати більш точні оцінки енергоефективності порівняно зі стандартними оцінками (кількість спожитих ресурсів на одиницю виробленої продукції) (пп.2.2);

- удосконалено концептуальну модель забезпечення енергетичної достатності територіальної громади, яка передбачає ефективне формування енергетичної незалежності усіх суб'єктів економіки громади (органів місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання, домогосподарств), що дозволить активізувати процеси енергетичного розвитку територіальної громади (пп.3.1);

- дістали подальшого розвитку методичні підходи до визначення стану енергетичного розвитку регіональних економічних систем в Україні, який, на відміну від існуючого, ґрунтується на інструментарії SWOT-аналізу, що дало змогу довести єдність проблематики регіонального розвитку для всіх територіальних громад України (пп.1.3.,2.2);

- дістали подальшого розвитку теоретичні детермінанти управління енергетичним розвитком територіальних громад, що передбачають розробку комплексної системи удосконалення енергоефективності, яка може бути ефективно застосована на місцевому рівні з урахуванням локальних особливостей, планів місцевого розвитку та нового розподілу повноважень в результаті децентралізації влади (пп. 1.1);

- теоретичні підходи до управління інноваційним розвитком енергосфери в умовах інтеграційних перетворень економіки регіонів, а саме: на основі світового досвіду запропоновані цільові стратегічні установки енергетичного розвитку – пріоритети, цілі та першочергові завдання із забезпечення збалансованого розвитку енергетики, визначені з урахуванням проблематики на регіональному та місцевому рівні, що призведуть до

поліпшення соціально-економічного становища територіальної громади (пп.1.2).

Обґрунтовані у дисертації наукові положення, висновки і рекомендації вирішують конкретизовані завдання дослідження, доводять його завершеність та свідчать про досягнення його мети.

Оцінка змісту та завершеності дисертації. Дисертаційна робота є комплексним дослідженням, присвяченим пошуку вирішення проблеми забезпечення енергетичного розвитку територіальних громад.

У першому розділі були визначені теоретичні детермінанти управління енергетичним розвитком територіальних громад, що мають під собою методичне підґрунтя та спираються на світовий досвід. Було визначено цільові стратегічні установки енергетичного розвитку – пріоритети, цілі та першочергові завдання із забезпечення збалансованого розвитку енергетики, визначені з урахуванням проблематики на регіональному та місцевому рівні, що призведуть до поліпшення соціально-економічного становища територіальної громади.

Другий розділ присвячений аналізу сучасного стану та динаміки розвитку енергетичних ресурсів в Україні та світі. Для українських територіальних громад актуальною є проблема ефективного використання паливно-енергетичних ресурсів. Так, ними недостатньо використовуються енергозберігаючі технології, інфраструктура та будівлі є застарілими та потребують оновлення. Основними споживачами енергоресурсів у муніципалітетів є промисловість (30,2% від сукупного енергоспоживання), побутовий (32,8%) та транспортний сектори (19,5%). Проведення заходів з енергоефективності дозволить скорочувати енергоємність економіки та негативний вплив на клімат шляхом зменшення викидів CO₂ та також заощаджувати на витратах на комунальні послуги за рахунок зменшення втрат тепла у будівлях.

Проведення SWOT-аналізу визначило, що головний вектор зусиль енергетичного розвитку територіальних громад має бути спрямований на енергоефективність та енергоощадливість; розвиток видобутку власних вуглеводневих енергоресурсів; розширення ніші ВДЕ; диверсифікація через кооперацію з ЄС в постачанні енергоресурсів до України; поступове заміщення вугільної генерації іншими видами відповідно обраного енергетичного міксу. Отже, на найближчу перспективу пріоритетом є надійне, ефективне та екологічно чисте енергозабезпечення за умов зменшення питомих витрат палива та збільшення обсягів використання альтернативних видів палива.

Серед перспективних напрямів розвитку енергетики територіальних громад слід відзначити створення енергокооперативів, як організаційної системи посилення енергетичного розвитку територіальних громад, що дозволить отримати низку переваг екологічного (зменшення викидів CO₂), економічного (забезпеченість власної енергодостатності, можливість продажу надлишків енергії), соціального (розвиток комунальної інфраструктури), організаційного (використання місцевих ресурсів, наприклад відходів сільського господарства, в якості джерел енергії; зменшення залежності від ДТЕК та інших енергетичних гігантів) характеру.

Значимість результатів дослідження для науки та практики. Наукове значення дисертації СКРИПНИК Олени полягає в отриманні інноваційного вирішення наукової проблеми, виявленні та обґрунтуванні нових теоретичних і методологічних засад, а також розробці практичних пропозицій щодо управління енергетичним розвитком територіальних громад. Ступінь практичного впровадження результатів дисертаційної роботи підтверджується відповідними документами.

Результати дисертаційного дослідження, висновки та рекомендації, що містяться в роботі, схвалені та використовуються в практичній діяльності, про що свідчать довідки про впровадження, видані Державним агентством

енергоефективності та енергозбереження України, ВК «Перший всеукраїнський енергетичний кооператив» (м. Київ), ТОВ «Еліос Стратегія» (м. Дніпро), Веселівською сільською радою (с. Веселе, Харківська обл.) та HELIOS S.P.O. (м. Вроцлав, Польща). Окрім того, окремі положення використовуються в навчальному процесі Сумського національного аграрного університету при вивченні дисциплін «Міжнародна економіка» та «Регіональна економіка» ОС Бакалавр спеціальності 073 – Менеджмент.

Повнота викладення положень дисертації в опублікованих працях.

Основні наукові положення й результати досліджень за темою дисертації опубліковано у 14-ти наукових працях, серед яких: 6 статей у фахових наукових виданнях України, з яких 6 входять до міжнародних наукометричних баз; 1 стаття, яка опублікована в наукових періодичних виданнях інших держав ОЕСР, що входять до НМБД Web of Science; 6 тез у матеріалах наукових конференцій; 1 стаття в інших виданнях. Загальний обсяг публікацій – 5,28 друк. арк., з котрих 4,08 друк. арк. належить особисто автору:

Наукові праці, що відображають основні наукові результати дисертації:

1. I.Lozyńska, O.Skrypnyk, D.Skrypnyk. Study regarding using solar energy for household`s sufficiency and rural communities development in Ukraine. *Scientific Papers Series Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development*. 2021 - #1. 478-485. Web of Science (автором проведено опитування респондентів та здійснено статистичний аналіз результатів)
2. Сохань І.В., Скрипник Д.М., Скрипник О.А. Енергодостатність, енергонезалежність, енергозбереження та енергетичний патріотизм – чотири кити розвитку територіальних громад. *Ефективна економіка*. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=8531> (автору належить ідея розробки моделі)
3. Сохань І.В., Скрипник О.А. Розвиток сонячної енергетики як передумова енергетичної незалежності територіальних громад. *Вісник ХНАУ*.

Серія «Менеджмент». 2020. №4 С.88-94. (автором запропоновано критерії розвитку сонячної енергетики в громадах)

4. Лозинська І.В., Скрипник О.А., Скрипник Д.М. Порівняльна характеристика заходів енергетичної ефективності на місцевому рівні для забезпечення умов сталого розвитку. *Вісник СНАУ. Серія «Економіка і менеджмент». 2020. №4. С.56-60 (автором здійснено підбір матеріалів щодо видів заходів енергетичної ефективності)*

5. Лозинська І.В., Скрипник Д.М., Скрипник О.А. ESCO як новий суб'єкт енергоменеджменту в умовах підвищення конкурентоспроможності енергоринку. *Вісник СНАУ. Серія «Економіка і менеджмент». №3. С.42-46. (автору належить дослідження передумов розвитку енергосервісних компаній)*

6. Лозинська І.В., Скрипник Д.М., Скрипник О.А. Державна підтримка виробництва енергії з відновлюваних джерел. *Вісник СНАУ. Серія «Економіка і менеджмент». 2019. № 4(82). С.11-14 (автору належить систематизація заходів державної підтримки)*

7. Лозинська І.В., Скрипник Д.М., Скрипник О.А. Сучасний стан та передумови розвитку відновлюваної енергетики в Україні. *Вісник СНАУ. Серія «Економіка і менеджмент». 2019. № 3 (81). С.12-15 (автором проведено дослідження передумов розвитку відновлюваної енергетики)*

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

8. Лозинська І.В., Скрипник Д.М., Скрипник О.А. Енергетичний аукціон як засіб підвищення конкурентоспроможності енергетичного сектору. Модернізація економіки: сучасні реалії, прогнозні сценарії та перспективи розвитку. II Міжнародна науково-практична конференція, Херсонський національний технічний університет, 28.04.2020. – С.493-495 (автором зібрано матеріал)

9. Скрипник Д.М., Скрипник О.А. Світові прогнози розвитку енергетики з відновлюваних джерел. Матеріали міжнародної науково-

практичної конференції молодих учених, аспірантів та студентів СНАУ. 17-20.04.2020, с.388 *(автором розроблено прогноз використання ВДЕ)*

10. Лозинська І.В., Скрипник Д.М., Скрипник О.А. Зелений тариф як інструмент розвитку альтернативної енергетики. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми енергоефективності та автоматизації в промисловості та сільському господарстві (11-12.11.2020р.), м.Кропивницький, с.567-573. *(автором проведено аналіз позитивних та негативних рис зеленого тарифу)*

11. Скрипник Д.М., Скрипник О.А. Сонячні енергетичні системи в системі інноваційного розвитку сільських територій. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції "Розвиток світової економіки в умовах глобалізації" (16.09.2020) м.Ірпінь, с.1148-1152 *(автором було узагальнено матеріал щодо інновацій в сільських територіях)*

12. Скрипник О.А. Сонячна енергетика як тренд розвитку відновлюваної енергетики в Україні та світі. Міжнародна науково-практична конференція викладачів, аспірантів та студентів Сумського НАУ (19-23 квітня 2021 р., Суми). С.467

13. Скрипник О. А. Сонячна енергетика в системі забезпечення розвитку територіальних громад. Міжнародна науково-практична конференція «Теоретичні та практичні засади забезпечення сталого агровиробництва та соціально-економічного розвитку сільських територій в умовах інноваційної економіки» (Харківський національний аграрний університет, 20 травня 2021 р.). с.97-99

Наукові праці в інших виданнях:

14. Лозинська І.В., Скрипник Д.М., Скрипник О.А. Прогноз та перспективи розвитку сонячної енергетики після COVID – 19. Збірник наукових статей молодих учених, аспірантів та студентів СНАУ. Суми, 2020. С.118-121 *(автором розраховано прогноз розвитку сонячної енергетики)*

Характер видань і зміст наукових праць відповідають діючим вимогам МОН України щодо оприлюднення отриманих результатів дисертацій.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності.

Аналіз дисертаційної роботи та наукових публікацій СКРИПНИК Олени дає підстави констатувати відсутність фактів порушення дисертанткою академічної доброчесності. Дисертація містить посилання на джерела інформації за кожним випадком використання ідей, розробок, тверджень та відомостей. Робота відповідає нормам законодавства про авторське право і суміжні права та відображає прагнення автора надати достовірну інформацію про результати власної наукової діяльності, використані методики досліджень та джерела інформації.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертаційної роботи. Варто зауважити, що є певні дискусійні моменти в роботі.

1. При розкритті теоретико-методичних засад управління енергетичним розвитком територіальних громад в умовах реформи місцевого самоврядування (п. 1.1 та 1.2) автор акцентує увагу на питанні розвитку територіальної громади як суб'єкта забезпечення соціально-економічного розвитку території, широко висвітлює трансформацію підходів до вивчення поняття. Натомість теоретичні основи визначення децентралізації як основи реформи місцевого самоврядування в Україні залишились нерозкритими, що не сприяє повному розумінню ролі органів місцевого самоврядування в управлінському процесі в системі публічного управління держави.

2. У роботі запропоновано концептуальну модель забезпечення спроможності територіальної громади, в якій основна увага приділяється питанню взаємодії суб'єктів економіки громади, серед яких: органи місцевого самоврядування, суб'єкти господарювання, домогосподарства та позабюджетні фонди (п. 1.2). Водночас дане положення не набуло розвитку у конкретизації напрямків і механізмів здійснення такої взаємодії з виокремленням ролі кожного суб'єкта (п.3.2).

3. Вважаю, що в дисертації було б доцільно висвітлити детальніше закордонний досвід оцінювання енергетичної бідності в домогосподарствах з

низьким доходом, адже це питання сьогодні є вкрай актуальним в контексті підвищення ефективності територіальних громад (п.3.1).

4. На мою думку, автором не в повній мірі висвітлено питання аналізу впливу чинників зовнішнього середовища на енергетичний розвиток територіальних громад. Так, 2.3. слід було б доповнити окрім SWOT, аналізом 5 сил Портера та традиційної матриці PEST-аналізу.

5. Для підвищення енергоефективності територіальних громад автором пропонується запровадження енергетичних кооперативів. Такий досвід був досліджений на прикладі Німеччини та Австрії, наведені успішні приклади існування таких формувань і в Україні. Але якщо в ЄС питання функціонування енергетичних кооперативів чітко врегульовані (табл. 3.6), то в нашій країні труднощі в створенні та при провадженні діяльності енергетичних кооперативів виникають, в першу чергу, через наявність розбіжностей у існуючій нормативно-правовій базі, що регламентує загальний порядок створення інших типів кооперативів, але має розбіжності з цілям, для вирішення яких створюються енергетичні кооперативи.

Але всі перелічені мною зауваження носять рекомендаційний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи, виконаної Оленою СКРИПНИК.

Висновок про відповідність дисертації вимогам МОН України.
Дисертацію СКРИПНИК Олени є підстави визнати завершеною кваліфікаційною науковою працею, у якій викладено та обґрунтовано авторський підхід щодо удосконалення та подальшого розвитку теоретико-методичних і прикладних основ управління енергоефективністю територіальних громад. Наукові результати, що містяться у дисертаційній роботі, відповідають спеціальності 073 – Менеджмент, за якою робота подана до захисту. Наукова значимість результатів є безсумнівною та достатньою для визнання завершеності дослідження за всіма кваліфікаційними ознаками.

Дисертація Скрипник Олени Андріївни на тему: «Управління енергетичним розвитком територіальних громад» на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 073 – Менеджмент повністю відповідає вимогам п. 10 «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 № 167 (зі змінами, відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 21.10.2020 р. № 979) та Вимогам до оформлення дисертації, затвердженими наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017р. № 40, а її авторка заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 073 – Менеджмент.

Офіційний опонент:

**професор кафедри менеджменту,
публічного управління та персоналу
Західноукраїнського національного університету,
доктор економічних наук,
професор**

Григорій МОНАСТИРСЬКИЙ

Григорій Монастирський
Олена Сергіївна

Підпис
Завіряю: НАЧАЛЬНИК ЗАГАЛЬНОГО ВІДДІЛУ